

MEHNATGA HAQ TO'LASH BILAN BOG'LIQ HARAJATLAR TAHLILI

Ortiqboyev Rahimbek

Guliston davlat universiteti talabasi

Ilmiy rahbar: Turayeva Gulizaxro

Annotatsiya: *Maqola mehnat xarajatlarini baholashga bag'ishlangan. Xarajatlarni baholash ish haqi fondi mablag'laridan foydalanishni nazorat qilish va ish haqi tizimidagi o'zgarishlar bo'yicha o'z vaqtida qaror qabul qilish uchun zarurdir. Maqolada ob'ekt, vazifalar, ma'lumot manbalari va mehnat xarajatlarini tahlil qilish usullari ko'rsatilgan.*

Kalit so'zlar: *xarajatlar smetasi, ish haqi, mehnat xarajatlari, xodimlar soni, ish haqi.*

Kirish. Mehnat xarajatlarini baholash turli jihatlar bo'yicha tadqiqotlar o'tkazishni o'z ichiga oladi, ulardan biri ishchilarning ish haqi holatini o'rganishdir. Ish haqi uchun mablag'lar miqdori to'g'risidagi ma'lumotlar biznesni rivojlantirish uchun ko'rsatmalar va cheklovlarni taqdim etadi. Oqilona ish haqi ishchilarni belgilangan natijaga erishishga undaydi. Shu bilan birga, ish haqi va boshqa pul mukofotlari darajasi tashkilotning iqtisodiy rivojlanishiga qarab belgilanadi.

Tahlil va natija. Asosiy faoliyatni amalga oshirish jarayonida har xil xarajatlar talab qilinadi, ular orasida asosiy moddalardan biri mehnat xarajatlari yoki mehnat xarajatlari hisoblanadi. Ish haqi bilan bog'liq xarajatlar tashkilotlarda, ayniqsa xizmat ko'rsatish sohasida eng muhimlaridan biri hisoblanadi, shuning uchun ularni shakllantirishga alohida e'tibor beriladi.

Tashkilotda mehnat xarajatlarini baholash ish haqi fondidan foydalanishni to'g'ri nazorat qilish va asosli va o'z vaqtida qaror qabul qilish uchun zarurdir.

Mehnat xarajatlarini baholashning asosiy maqsadlari quyidagilardan iborat:

- joriy yildagi ish haqining haqiqiy miqdorini oldingisiga nisbatan solishtirish va mutlaq va nisbiy ish haqini hisoblash.

og'ishlar;

- og'ishlarning sabablarini aniqlash;

- mehnat unumdorligi va ish haqi o'rtasidagi bog'liqlikni baholash;

- xodimlarning ayrim toifalari uchun o'rtacha ish haqi miqdori va dinamikasini hisoblash;

- xodimlar soni va o'rtacha ish haqi bo'yicha og'ishlarni aniqlash.

Mehnat xarajatlarini baholash uchun asosiy ma'lumot manbalari buxgalteriya hisobi va hisobot ma'lumotlari, kadrlar, mehnat va ish haqi bo'limlarining ma'lumotlaridir.

Amaliyot mehnat xarajatlarini iqtisodiy tahlil qilishning asosiy bosqichlarini ishlab chiqdi, ular orasida quyidagilarni ajratib ko'rsatish mumkin:

1. mehnat xarajatlarining dinamikasi va tarkibini baholash;
2. joriy yildagi ish haqining o'tgan yilga nisbatan og'ishlarini baholash va mutlaq va nisbiy hisoblash og'ishlar;
3. xodimlarning o'rtacha ish haqini baholash;
4. mehnat unumdorligi va ish haqi o'rtasidagi bog'liqlikni baholash.

Ikkilamchi xom ashyoni qayta ishlaydigan tashkilot misolida mehnat xarajatlarini baholashni ko'rib chiqaylik.

Birinchi bosqichda biz mehnat xarajatlarining dinamikasi va tarkibini baholaymiz (1-jadval).

1-jadval

Ikkilamchi xom ashyoni qayta ishlaydigan tashkilot uchun mehnat xarajatlarining dinamikasi va tarkibi

Ko'rsatkichlar	2022		2023		Dinamiklar	
	ming so'm.	%	ming so'm	%	ming so'm.	%
Ish haqi uchun mablag'lar:	50 788	100	47 285	100	-3 503	- 6,90
Ish qismini to'lash			4 380		4 380	100
Ish haqi	25 023		25 729		706	2.82
Mukofot	12 711		4 665		- 8 046	- 63.30
Lavozimlarni birlashtirish uchun qo'shimcha to'lov	295		158		- 137	- 46,44
Dam olish	4497		3 633		- 864	- 19.21
Ishdan chiqish vaqti			206		206	100

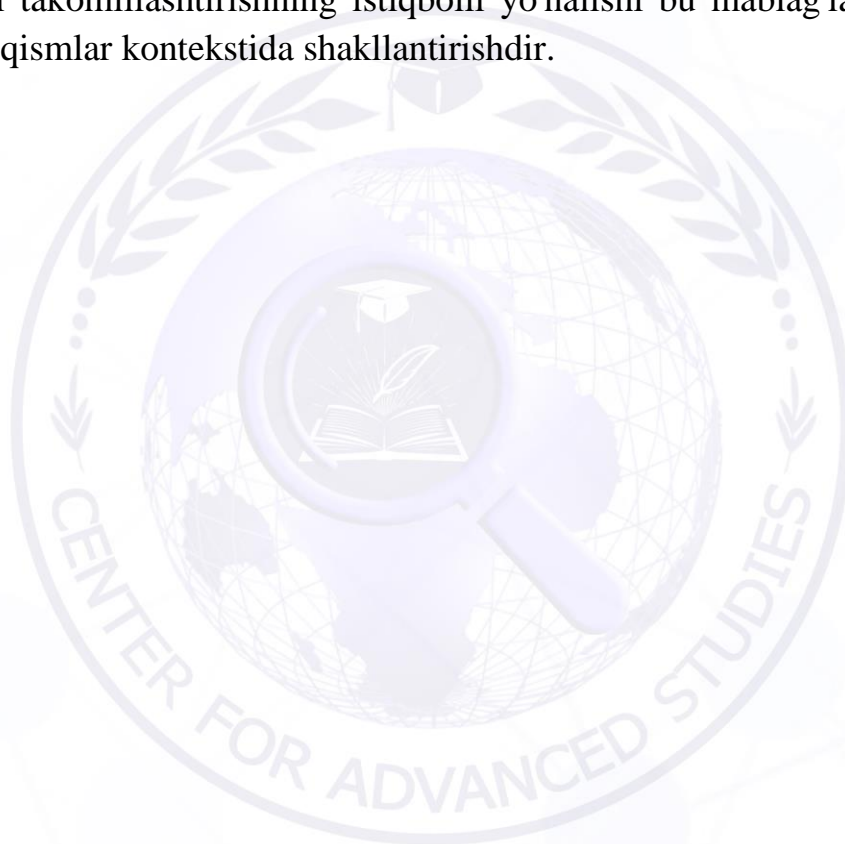
1-jadvalda keltirilgan hisob-kitoblar shuni ko'rsatdiki, 2022 - 2023 yillar uchun ikkilamchi xom ashyoni qayta ishlash uchun tashkilot xodimlarining mehnat xarajatlari. 3,5 million so'mga kamaydi.

Shu bilan birga, ish haqi to'lovlari 2,8 foizga, kompensatsion qo'shimcha to'lovlar 20 foizga, ish haqi, shaxsiy mukofotlar va ishdan bo'shatish nafaqalari 100 foizga, moddiy yordam to'lovlari 300 foizga oshgan. Boshqa to'lovlar uchun salbiy dinamika qayd etilgan. Bu, asosan, 2023 yilda tashkilotning ish haqi-bonus ish haqi tizimidan ish haqi va shaxsiy nafaqalar to'langan holda ish haqiga asoslangan to'lovga o'tishi bilan bog'liq. Shuningdek, 2023 yilda Ijtimoiy sug'urta jamg'armasidan to'g'ridan-to'g'ri to'lovlarga o'tish ham mavjud bo'lib, bu vaqtincha

mehnatga qobiliyatsizlik nafaqalarini to'lash xarajatlarining 80 foizga kamayishi bilan bog'liq.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, ikkilamchi xom ashyoni qayta ishlovchi tashkilotlarga tashkiliy tuzilmani yanada puxta ishlab chiqishni tavsiya qilishimiz mumkin, chunki Xodimlarning ko'payishi va ishchi toifasidagi ishchilarning kamayishi tashkilotning asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlariga salbiy ta'sir qiladi. Ishchilarning ish haqini to'lash turlari bo'yicha baholashning istiqbolli jihatlari tashkilotning ish haqi fondini tashkil etuvchi to'lovlar turlarining alohida hisobini o'rnatishga asoslanadi: mehnatga haq to'lash turlari, kompensatsiya to'lovlari turlari, rag'batlantirish to'lovlari turlari. To'lov turlari bo'yicha xodimlarning mehnatiga haq to'lash tizimini takomillashtirishning istiqbolli yo'nalishi bu mablag'larni majburiy va qo'shimcha qismlar kontekstida shakllantirishdir.

Foydalangan adabiyotlar:

1. A.B.Muxametov. Moliyaviy hisob.-T.: Moliya. 2024.-272 b.
2. A.B.Muxametov. B.Matrasulov.G.Turayeva T.:Buxgalteriya hisobi darslik. Ziyonashr. 2023.-347 b.
3. Gulizahro, T., Iroda, O., & Sevara, M. (2023). Pul mablag 'larining korxonaiqtisodiyotida tutgan o 'rni. " Uchinchi renessansda ilmiy-amaliy tadqiqotlarning dolzarb muammolari" mavzusidagi onlayn konferensiyasi, 2(10), 45-47.
4. Turayeva, G. (2023). Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda don ishlab chiqaruvchi xalqaro trendlar. Молодые ученые, 1(13), 140-143.
5. Gulizahro, T. (2023). The importance of developing the exchange mechanism and online trade in the e-commerce system (in the example of grain trade). Raqamli iqtisodiyot (Цифровая экономика), (2), 14-20.
6. Israilova, S. (2023). THE PRAGMATIC OCCURRENCE AND MENTAL PROPERTIES OF COLOR COMPONENT UNITS IN CONTEXT. Interpretation and researches, 1(5).
7. Отажоновна, М. (2016). ИЖОДКОР БАДИЙ ТАФАККУРИДА ВОҚЕЛИКНИНГ МИФОЛОГИЗАЦИЯЛАНИШИ. ВЕСТНИК КАРАКАЛПАКСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ БЕРДАХА, 32(3), 127-129.
8. Omanboyevna, O. M. (2023). MADANIYATSHUNOSLIK YONDASHUVI ASOSIDA BO 'LAJAK O 'QITUVCHILARNING KASBIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH VOSITALARI. Science and innovation, 2(Special Issue 9), 21-25.
9. Атаходжаева, Г. А., & Баратова, Д. С. (2017). Состояние качества жизни и толерантности к физической нагрузке больных с хронической сердечной недостаточностью II-III функционального класса при применении антагонистов минералокортикоидных рецепторов. Молодой ученый, (4), 235-239.
10. Alavutdinova, N., & Abdurahmonova, M. Ijodiy fikrlash ko 'nikmasini shakllantirish muammolari. O 'ZBEKIST, 87.